

TÜRKMENİSTAN DEVLETİ'NİN DIŞ POLİTİKASININ TEMEL SACAYAĞI: DAİMİ TARAFSIZLIK STATÜSÜ

Mehmet Seyfettin EROL*

Together with the collapse of the USSR, the new independent republics found themselves as the "actor" in the international arena and faced with the "cold" realities of independency. As a Central Asian republic, Turkmenistan-with its huge natural resources, particularly natural gas, and significant geo-strategic location- was under the threat of a regional instability and the conflict with the global and regional powers' interest. Turkmenistan has been trying to find out another way to do away with the regional instability and security problems, while considering its historical experiences. This study will analyze the basic reasons of being a permanent natural State and its results in terms of Turkmenistan's foreign policy after the independence.

Giriş

Orta Asya'nın güneyinde, Hazar Denizi'nin doğusunda, yüzölçümü Belçika, Hollanda, Danimarka, Portekiz, İsviçre, Avusturya ve Yunanistan'ın toplam yüzölçümlerinden daha fazla (488.100 km²) olan Garaşsız (bağımsız) ve Baki Bitarap (daimi tarafsız) Türkmenistan Devleti izlediği iç ve dış siyasetle bölgede istikrar ve güven unsuru olmayı başarabilmiş bir Orta Asya Cumhuriyeti'dir. Eski SSCB içinde de siyasi açıdan en hareketsiz olan Türkmenistan; daha az *glasnost* ve daha az *prestroika*'ya sahip olan ve Komünist Partisi (KP) bütün Orta Asya Cumhuriyetleri (OAC) içerisinde en az değişim geçireniydi.

Bugün de son derece muhafazakar, sosyal ve siyasal bir yapıyı halen devam ettiren Türkmenistan'ın muhafazakar yapısı, onun Orta Asya'daki son derece farklı karakterinden kaynaklanmaktadır. Türkmenler aslında, politik ve sosyal yaşama egemen son derece yüksek bir kabile yapısı ile esas olarak kırsal bölgelerde yaşarlar ve göçebedirler. Kabile ilişkileri ve bağlılığı, herhangi bir milli bağlılık anlayışından daha önemlidir. Kazakistan ve Kırgızistan'da olduğu gibi,

* ASAM Türkistan Araştırmaları Masası, Araştırmacı.

Avrasya Dosyası, Türkmenistan Özel, Yaz 2001, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 124-142.

belirli bir kabile, KP'de dahil, siyasi sahnede egemen olma eğilimindedir.¹

Ülkede yedi büyük ve yirmidört küçük boy vardır.² 1917 öncesinde toprak bütünlüğü ve ulusal bütünleşme sağlayamayan Türkmen halkı arasında Sovyet döneminde boylar arası rekabet ve çekişme bilinçli olarak merkezi Sovyet yönetimi tarafından sürekli körüklenmiştir. Türkmenistan Cumhurbaşkanı (ve eski Komünist Partisi Genel Sekreteri) Saparmurad Niyazov'un da bağlı olduğu, Aşkabat çevresinde yoğunlaşan "Teke" boyu ile doğu yöresinde bulunan "Salur" boyu arasındaki siyasi çekişme günümüze kadar gelmiştir.³ Teke, rekabetli politik yarışın temelini teşkil eden cumhuriyetin yedi büyük kabilesinin en büyük olanıdır ve güç Teke'nin elinde toplanmıştır. Muhalefetin bütün gücünü kırmış olan Niyazov ülkenin en güçlü adamıdır ve ülkede siyasi hayat onun kontrolündedir.

Tek partili bir yönetim şekline sahip bulunan Türkmenistan'da başkanlık sistemi bulunmaktadır. Türkmenistan Devlet Başkanı aynı zamanda Bakanlar Kurulu'nun başkanı olarak yürütmenin de başında bulunmaktadır. Hükümetin dışında yılda bir veya birkaç defa toplanan Halk Maslahatı, Türkmenistan'ın tamamından mahalli temsilciler ve bilim adamlarının katıldığı bir danışma organı olup başkanlığını devlet başkanı yapmaktadır. Türkmenistan'da yaşamayı yerine getiren, seçimle işbaşına gelmiş 50 üyeli bir meclis bulunmaktadır. Ülkede Yüksek Mahkeme yargının en üst noktasında görev yapmaktadır. Türkmen Anayasası'na göre devlet başkanı her beş yılda bir seçilir.

Türkmenbaşı, belli başlı bazı değişikliklerin yapıldığı iç politikanın tersine, dış politikada daha aktif, bağımsız ve tarafsız bir politika izlemiş ve bugün Türkmenistan dış politikasına uluslararası bir saygınlık

.....
Türkmenbaşı, belli başlı bazı değişikliklerin yapıldığı iç politikanın tersine, dış politikada daha aktif, bağımsız ve tarafsız bir politika izlemiş ve bugün Türkmenistan dış politikasına uluslararası bir saygınlık kazandıran bir sürece imzasını atmıştır.

¹ Mehmet S. Erol, *Hayalden Gerçeğe Türk Birleşik Devletleri*, İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1999, s. 152.

² Yedi büyük Türkmen boyu nüfus itibarıyla şöyle sıralanmaktadır: *Teke, Ersan, Yomut, Göklen, Salur, Sank ve Çovdur*. Daha küçük boylar arasında dört tanesi (Ata, Hoca, Seyid ve Şeyh) kutsal sayılıp, üyelerinin Dört Halife soyundan geldiği iddia edilmektedir. Türkmenistan'daki boylar ile ilgili daha teferruatlı bilgi için ayrıca şu kaynağa başvurulabilir: Soltanşa Ataniyazov, *Şecere, Aşkabat, Tiran-1*, 1994.

³ Türkmenistan'daki boylar arası izlenen Sovyet politikaları ile ilgili olarak bkz., A. Bennigsen ve S.E. Wimbush, *Muslim National Communism in the Soviet Union* (Chicago: University of Chicago, 1979).

kazandıran bir sürece imzasını atmıştır.⁴ Türkmenbaşı'nın dış politika- da ülkesinin milli çıkarlarını herşeyden önde tutan tavrı ve bu konuda- ki kararlılığı da, ülkesinin iç istikrarının sağlanmasında, kuşkusuz, en büyük temel faktörlerden biri olmuştur.

22 Ağustos 1990'da egemenliğini ilan eden Türkmenistan, 26 Ekim'de yapılan halk oylaması sonucunda halkın büyük çoğunluğunun bağımsızlıktan yana oy kullanmasıyla 27 Ekim 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. 27 Ekim'de 10. toplantısını gerçekleştiren Yüksek Şura, "Türkmenistan'ın Bağımsızlığı ve Devlet Kuruluşunun Esasları Hakkında" ki kanunu kabul ederek bu kanunla, Türkmenistan Devleti'nin milli ve bağımsız bir devlet olduğunu hukuken tescil etmiştir. Türkmenistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke Türkiye ve arkasından da İran olmuştur.

I. Türkmenistan'ın Dış Politikasındaki Temel Öncelikler

Türkmenistan'ın dış politika öncelikleri; dünyaya açılma çabaları, gü- venlik kaygıları, komşularıyla iyi ilişkiler olmak üzere üç ana başlık al-

.....
**Türkmenistan'ın dış
 politika öncelikleri;
 dünyaya açılma çabaları,
 güvenlik kaygıları,
 komşularıyla iyi ilişkiler
 olmak üzere üç ana
 başlık altında ele
 alınmaktadır.**

.....
 tında ele alınmaktadır. Türkme- nistan'ın dış politikasının en belir- gin özelliği olarak da, ülkenin dış politikasını da biçimlendiren Dev- let Başkanı S. Türkmenbaşı'nın çok taraflı ya da bölgesel girişim- lere karşı mesafeli, hatta dikkatle- ri çeken soğuk tavrıdır. Türkme- nistan hangi alanda olursa olsun, ister güvenlik isterse de ekonomik işbirliği, ve kimden gelirse gelsin, Rusya ya da diğer

Orta Asya cumhuriyetleri, Orta Asya'da bölgesel ölçekli girişimlere en kuşkuyla yaklaşan devlettir. Bunun başlıca nedenleri arasında küçük devlet olmasının getirdiği "yutulma korkusu"nun yanı sıra doğal kay- naklarının zenginliğinden duyduğu endişedir.⁵

⁴ O. Hummedov, "Providing Legal Framework for Foreign Policy of Saparmurat Turkmenbasy", The Magazine of Turkmen National Institute of Democracy and Human Rights under the President of Turkmenistan (4), 2000.; <http://google.com/search?q=cache:sVkb7opoZlo:www.sibnet.tm/democracy/4-2000....>

⁵ Daha detaylı bilgi için bkz., Oncuk Musayev, *Saparmurat Türkmenbaşı'nın Siyaseti Dabaralaryar*, Aşkabat, Ruh, 1996, ss. 300-311.; Oncuk Musayev, *Saparmurat Türkmenbaşı'nın Garaşsyzlyk ve Bitaraplyk Siyaseti*, Aşkabat, Magarif, 1998.

Gerek Rusya Federasyonu ve gerekse de diğer Orta Asya Cumhuriyetleri'nden gelen bölgesel girişimlere karşı mesafeli tutum sergileyen Türkmenbaşı'nın bu davranışının temelinde, Türkmenistan'ın jeopolitik konumuyla birlikte Batı'nın yeterince ilgisini çekebilecek potansiyelde zengin doğal kaynaklarına sahip olmasının da etkisi olduğu söylenebilir.

Nitekim, Türkmenbaşı ve diğer Türkmen yetkililerin sıkça dile getirdikleri, Türkmenistan'ın "İkinci

bir Kuveyt" olacağı görüşünün ardında, ülkenin sahip olduğu zengin doğalgaz ve petrol yataklarının varlığının rol oynadığı açıktır.⁶ 12 Aralık 1995 tarihinde, BM'nin kuruluşunun 50. yıldönümü ve Türkmenistan'ın tarafsızlık statüsü adaylığına yönelik konuşmasında Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurat Niyazov "Daimi Tarafsızlık" başvurularıyla ilgili olarak şu önemli gerekçenin altını çizmiştir:⁷ "...Bizim bu adımımız Türkmenistan'da ve bölgede barışın sağlanmasına büyük bir katkıda bulunacaktır. Bu mesele bizim için çok önemlidir. Çünkü Türkmenistan, dünyanın çok önemli bir noktasında; doğal kaynakların en zengin bulunduğu bölgelerden birinde yer almaktadır. Bu durum bizim açımızdan "Daimi Tarafsızlık" siyasetini kaçınılmaz olarak gerektirmektedir. Türkmenistan, coğrafi olarak önemli ve hassas bir konumda bulunduğunu göz önünde bulundurduğu için, uluslararası işbirliklerinde daha dikkatli hareket etmektedir. Bundan dolayı Türkmenistan bugüne kadar tarafsız bir dış politika izlemeye çalışmıştır. Türkmenistan bundan sonra "Daimi Tarafsız" bir ülke olarak dış ve iç politikasını yürütmek istemektedir. Bu hususta teşkilatın, teşkilat başkanının ve devlet başkanlarının onayını rica ediyoruz."

Yalnız, Türkmenistan'ın tarafsızlık statüsünü elde etme çabalarını sadece global bazdaki güç mücadelesinde taraf olmaktan kaçınma ve güvenliğini koruma politikasının bir sonucu olarak yorumlamak eksik

.....
**Türkmenbaşı ve diğer
 Türkmen yetkililerin sıkça
 dile getirdikleri,
 Türkmenistan'ın "İkinci
 bir Kuveyt" olacağı
 görüşünün ardında,
 ülkenin sahip olduğu
 zengin doğalgaz ve
 petrol yataklarının
 varlığının rol
 oynadığı açıktır.**

⁶ Dünyanın dördüncü büyük doğalgaz rezervine sahip olan Türkmenistan, kara üzerinde yaklaşık 21 trilyon metreküp ve Hazar Denizi kıta sahanlığı içerisinde ise 4,8 trilyon metreküp olmak üzere yaklaşık 25 ila 27 trilyon metreküp arasında bir doğalgaz rezervine sahiptir. Türkmenistan ekonomisi için hayati önemi olan doğalgazdan sonra ikinci sırada gelen petrolün toplamı ise, 6,8 milyar tondur. Daha detaylı bilgi için bkz., A. Necdet Pamir, *Bakü-Ceyhan Boru Hattı: Orta Asya ve Kafkasya'da Bitmeyen Oyun*, Ankara, ASAM Yayınları, 1999.

⁷ *Neytralniy Türkmenistan*, 28 Mart 1996.

olur. Aynı zamanda Türkmenistan tarafsızlık siyasetiyle bölge güçleriyle olan ilişkilerinde de ekonomik ve siyasi ilişkilerini taraf gözetmeyerek izlemek niyetini ortaya koymuştur. Özellikle de, Türkiye ve İran arasındaki hassas ilişki ve rekabetin Türkmenistan açısından ortaya koyduğu sıkıntıdan kurtulmak için tarafsız bir tutum en ideal bir politika olacaktır.⁸

Diğer taraftan, SSCB'nin en geri kalmış ve yoksul cumhuriyetlerinden biri olan Türkmenistan, Batı'ya açılma potansiyelinin etkisiyle BDT içinde bir ekonomik entegrasyon ya da sıkı bir ekonomik işbirliğine pek yanaşmak istememiş fakat, Batı'ya açılma hedefleri doğrultusunda aralarında Türkiye, İran ve Pakistan'ın kurucu üyesi olarak bulunduğu ve daha çok "gevşek bir işbirliğine" dayalı, Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne Şubat 1992'de, Tahran zirvesinde, diğer yeni bağımsız Orta Asya Cumhuriyetleri ile birlikte üye olmuştur. Dolayısıyla, en başından beri Türkmenistan'ın ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacak olan yabancı yatırım ve finansman, Türkiye üzerinden de olmak üzere doğal kaynaklarını pazarlamak istediği Batı ile ilişkileri, Türkmenistan'ın başlıca dış politika öncelikleri arasında yer almıştır.

.....
 • **Türkmenistan bağımsızlık**
 • **sonrası geçiş sürecinde**
 • **dış politikasında dini,**
 • **etnik ve kültürel**
 • **değerlerin etkisini**
 • **azaltan ve Batı'yla daha**
 • **çok ekonomik çıkarlara**
 • **dayanan bir ilişkiyi**
 • **hedefleyen realpolitik**
 • **izlemeyi tercih etmiştir**
 •

Diyebiliriz ki, Türkmenistan bağımsızlık sonrası geçiş sürecinde dış politikasında dini, etnik ve kültürel değerlerin etkisini azaltan ve Batı'yla daha çok ekonomik çıkarlara dayanan bir ilişkiyi hedefleyen *realpolitik* izlemeyi tercih etmiştir. Aynı zamanda Türkmenistan bu politikasıyla, geçiş sürecinde gerek ülke içerisinde gerekse de bölgede güvenlik ve istikrarı korumayı hedeflemiştir.⁹ İç politikasındaki istikrarı "10 Yıl Abadancılık" politikası ile sağlamaya

çalışan Türkmenistan, dış politikasındaki güvenlik ve istikrarı da "Daimi Tarafsızlık" statüsüyle elde etmek istemiştir.

⁸ Bkz., Nur-Muhammad Noruzi, "Contention of Iran and Turkey in Central Asia and the Caucasus", *Amu Darya*, C. 4 (5) İlkbahar/yaz 2000, ss. 102.135.

⁹ Orta Asya Cumhuriyetlerindeki geçiş süreci ve kimlik sorunu hakkında daha detaylı bilgi için bkz., Martha Brill Olcott, "Central Asia's Catapult to Independence", *Foreign Affairs*, C.71, (3), Yaz 1992, ss. 108-130.; Graham E. Fuller, "Central Asia: The Quest for Identity", *Current History*, C.93, (582), Nisan 1994, ss. 145-149.; Gökhan Bacık, "Türk Cumhuriyetleri'nde Kimlik Sorunu", Mim Kemal Öke, (der.), *Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri*, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 1999, ss. 61-127.; John Kohan, "Five New Nations Ask Who Are We?", *Time*, 27 Nisan 1992.

II. Bir Dış Politika Stratejisi Olarak "Daimi Tarafsızlık" Statüsü

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki devletler, ister oldukça belirgin bazı dış politika amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik faaliyet gösteriyor olsunlar, isterse daha çok dışarıdan gelen etkilere tepki niteliğinde bir dış politika izliyor olsunlar, bu tutum ve davranışlarını belirli dış politika stratejileri çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışırlar. Bunlar tarafsızlık, izolasyonizm ve bağlantısızlık stratejileri ile ittifak oluşturma stratejisidir. Bu noktada konumuz itibarıyla, uluslararası ilişkilerde ve uluslararası hukukta eski bir kavram ve eski bir kurum olan tarafsızlığın (neutrality) esas itibarıyla hukuki bir nitelik taşıdığını ve "bir devletin iki veya daha çok devlet arasında çıkmış olan bir savaşta, kendisini fiili ve hukuki bakımlardan harp hali dışında tutması ve muharip devletlerin de onu böyle saymaları"¹⁰ anlamına geldiğini ve bu anlamıyla, bağlantısızlığın diğer bir adlandırılması olan tarafsızlıktan (neutrality) farklı olduğunu belirtmek gereklidir. Diğer bir ifadeyle, tarafsızlık bir uluslararası hukuk kurumudur ve sadece savaş durumunda söz konusudur.¹¹ Bu haliyle tarafsızlık savaş hukuku içerisinde yer alan, gerek savaşan gerekse de tarafsız devletler açısından çeşitli hak ve yükümlülükler getiren tarafsızlık hukukunu oluşturmaktadır. Bununla beraber, savaş sırasında devletlerin bu hukuk kuralını uygulamaları çeşitli siyasi endişelerden kaynaklanabileceği gibi, çeşitli siyasi sonuçlar da doğurabilmektedir.¹²

Diğer taraftan, devletlerin dış politika stratejilerinden birisi olarak tarafsızlık, bazı durumlarda savaş dışı dönemleri de kapsayan bir nitelik kazanmaktadır. "Bir devletin, diğer devletlerce siyasi bağımsızlığının ve ülke bütünlüğünün teminat altına alınmasına karşılık, meşru müdafaa hali hariç, harp ve ittifaklara girme haklarından vazgeçmesi, bu devletin daimi tarafsızlık statüsü altına konulması"¹³ anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle daimi tarafsız devlet (permanently neutral State), bağımsız bir devlet olup, olağan olarak bir devletin sahip olduğu bütün yetkilere sahip bulunmasına karşılık, bir konuda bunun sınırlandığı devlet türüdür.¹⁴ Fakat burada bir noktaya dikkat etmek gerekir. Tarafsızlık tamamen devletin egemen iradesiyle seçtiği ve yine egemen iradesiyle değiştirebileceği bir durum iken; daimi tarafsızlık

¹⁰ Daha detaylı bilgi için bkz., Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C. 2, 3, b. Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1965, s. 531.

¹¹ Mehmet Gönübol, *Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*, Ankara, S. Yayınları, 1979, s. 67.

¹² Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989, s. 149.

¹³ Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, s. 536.

¹⁴ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Ankara, Turhan Kitabevi, 1993, s. 92.

.....
 : **Tarafsızlık sadece savaş**
 : **zamanı kavramı,**
 : **bağlantısızlık ise daha**
 : **çok barış zamanı**
 : **kavramları olup; daimi**
 : **tarafsızlık hem barış hem**
 : **de savaş durumu statüsü**
 : **ve kavramıdır.**
 :

statüsü, bu statüye giren devlet ile, bu durumu tanıyan diğer ilgili devletler arasında varılan bir antlaşma ile oluşmaktadır. Dolayısıyla değiştirilmesinde de bu devletlerin onayı gerekir. Bu sebeple, daimi tarafsızlık statüsü altına konan devletlere tarafsızlaştırılmış devletler de denmektedir. Örneğin, 19. yüzyıl Avrupası'nın güçlü devletlerinin, 1815'de İsviçre'yi,

1831'de Belçika'yı, 1867'de de Lüksemburg'u çok taraflı antlaşmalarla daimi tarafsız devlet statüsüne sokmaları buna verilebilecek örneklerdendir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avusturya, ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa tarafından daimi tarafsız devlet statüsüne sokulmuş, bu durum Avusturya'nın 1955 yılındaki Anayasası'nda da yer almıştır. Burada işaret edilmesi gereken bir nokta, devletlerin bu türden bir statü altına konma konusundaki isteklilik (veya isteksizlik) dereceleri arasındaki farklılıklardır.¹⁵

Tarafsızlık sadece savaş zamanı kavramı, bağlantısızlık ise daha çok barış zamanı kavramları olup; daimi tarafsızlık hem barış hem de savaş durumu statüsü ve kavramıdır.¹⁶ Yani, daimi tarafsız devlet ile herhangi bir savaşta ya da barış zamanında taraf tutmayan devletleri karıştırmak gerekmektedir. Sürekli tarafsız devletin bu tarafsızlığı hukuksal bir yükümlülük olmasına karşılık, herhangi bir durumda taraf tutmayan bir devletin bu tarafsızlığı siyasal niteliktedir ve hiçbir hukuksal zorunluktan doğmamaktadır. Başka bir deyişle, bu sonuncu tür devlet istediği zaman tutumunu değiştirebilecektir. Bu nedenle, örneğin 1915'ten bu yana İsveç'in ya da 1944'ten bu yana Finlandiya'nın uyguladığı olgusal (de facto) tarafsızlık (factual neutrality) ile, örneğin 1815'ten bu yana İsviçre'nin uyguladığı hukuksal tarafsızlığı karıştırmamak gerekmektedir.¹⁷

Öte yandan, daimi tarafsız devlet rejimi bir antlaşmayla kurulacağı gibi, ilgili devletin tek-taraflı bildirisi ya da herhangi bir hukuksal işlemi sonucu bunu öteki devletlerin kabulü ile de doğabilmektedir. Bir devlet daimi tarafsız devlet statüsü kazandıktan sonra üçüncü devletlerin buna saygı göstermesi yükümlülüğü vardır. Eğer bu sürekli tarafsızlık bir antlaşma ile başka devletlerce güvence altına alınmışsa, güvenceyi

¹⁵ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 150.

¹⁶ Mehmet Gönübol, *Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*, s. 68.

¹⁷ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, ss. 93.

sağlayan devletlerin herhangi bir saldırıyı kuvvet yoluyla cevaplaması yükümlülükleri vardır.¹⁸

Küçük ülkeler bağımsızlıklarını ya güç dengesine (Soğuk Savaş döneminde Belçika ve Balkan ülkeleri), ya himayeci bir gücün koruyuculuğuna (Orta ve Güney Amerika'daki küçük ülkeler ve Portekiz), ya da emperyalist arzular için ilgi çekici olmayışlarına borçludurlar (İsviçre ve İspanya). Küçük ülkelerin tarafsızlıklarını koruma yetenekleri bu faktörlerden birine veya hepsine bağlı bulunmaktadır (örneğin, Hollanda, Danimarka ve Norveç'in Birinci Dünya Savaşı'ndaki, İkinci Dünya Savaşı'ndakinin tersi durumları

ile, İsviçre ve İsveç'in her iki savaştaki durumları).¹⁹ Diğer taraftan, bir devletin, bazı devletlerce tarafsızlık statüsüne sokulması yani tarafsızlaştırılması, genellikle bu devlet üzerinde belirli bir rekabet ve nüfuz çatışmasının var olduğu, başka bir deyişle, söz konusu devletlerin ilgilendikleri bu devletin kaderi konusunda başka bir şekilde anlamadıkları bir durumu göstermektedir. Sonuçta, bu devletin daimi tarafsızlık statüsüne sokulması hiçbirisine özel bir avantaj sağlamamakta veya hepsine benzer ölçülerde bir yarar sağlamaktadır.²⁰ Örneğin, İsviçre'nin durumu böyledir. İsviçre Hükümeti, çoğu kez aralarında hiç ilişki kurmamış, ya da ilişkilerini kesmiş bulunan devletler arasında yararlı bir aracı olmuştur. İsviçre'nin bu statüsünü sürdürmesi tüm devletlerin işine yaramaktadır. Avusturya'nın sürekli tarafsızlık statüsü ise, bu devletin büyük devletlerin askeri işgalinden kurtularak, yeniden bağımsızlığını kazanmasının bir koşulu olmuştur. Bugün bir çok uluslararası konferansın bu iki ülkede toplanmasının nedenlerinin başında, sürekli tarafsızlık statülerinin bulunduğu söylenebilir.²¹

.....
Bir devletin, bazı devletlerce tarafsızlık statüsüne sokulması yani tarafsızlaştırılması, genellikle bu devlet üzerinde belirli bir rekabet ve nüfuz çatışmasının var olduğu, başka bir deyişle, söz konusu devletlerin ilgilendikleri bu devletin kaderi konusunda başka bir şekilde anlamadıkları bir durumu göstermektedir.

¹⁸ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, ss. 93-94.

¹⁹ Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika*, C. 1, Çev.: Baskın Oran, Ünsal Oskay, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, s. 229.

²⁰ Faruk Sönmezöğlü, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 152.

²¹ Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika: İlkeler*, s. 69.

Bugün uluslararası düzeyde sürekli tarafsız devlet statüsü altında bulunduğu genellikle kabul edilen devletler şunlardır; İsviçre (1815'ten bu yana), Avusturya (1955'ten bu yana) ve Laos (1962'den bu yana). Ancak, Laos'un tarafsızlığı Vietnam savaşı sırasında 1964 yılından başlayarak uzun süre çığnenmiştir.

.....
12 Aralık 1995'te
kazandığı bu statü,
Türkmenistan'ın kurtlar
arenası olarak tabir
edilecek bir yarış
ortamında kendi
tercihinin bir ürünüdür.

Fakat, şunu da ifade etmek gerekir ki; hiçbir devletin politikasını bu kadar etkileyebilecek kadar detaylı bir şekilde "Daimi Tarafsızlık" statüsü bugüne kadar ele alınmamıştır. Bu devletlerin anlayışıyla Türkmenistan'ın tarafsızlık anlayışında radikal farklılıklar vardır. Bu devletler tarafsızlık statüsünü sadece askeri yönüyle ele alırken, Türkmenistan Uluslararası Hukuk Kuralları'na ve BM sözleşmesinin temel prensiplerine bağlılığını ilan ederek, "Daimi Tarafsızlık" kavramını askeri anlamıyla birlikte yöresel ve global oluşum karakteri ve süreci, Türkmenistan'ın kendi iktisadi kalkınmasıyla birleştirerek, milli çıkarları ile günümüzün objektif ihtiyaçlarını göz önünde tutmuştur. Ayrıca Türkmenistan, jeopolitik, tarihi, etnik ve kültürel gerçeklere dayanarak, insanların mantığı ve onların psikolojik yapısı içinde iyi komşuluk ilişkilerine ve karşılıklı saygı ve toleransa da uymaktadır.²⁵

III. Türkmenistan'ın "Daimi Tarafsız" Ülke Statüsünü Kazanma Süreci

12 Aralık 1995'te kazandığı bu statü, Türkmenistan'ın kurtlar arenası olarak tabir edilecek bir yarış ortamında kendi tercihinin bir ürünüdür. Bu tercihi yaparken komşu devletlerin durumu göz önünde bulundurularak Daimi Tarafsızlığın yanında kendini müdafaa için gerekli askeri birliğe sahip olabilme hakkına da sahip olmuştur. Bu askeri birlik Birleşmiş Milletler (BM) tarafından gerek duyulduğu takdirde Barış Gücü operasyonlarına da katılabilecektir.

Türkmenistan devletine tarafsızlık statüsünün tanınması hemen ve kolayca olmamıştır. Bu statüyü kazanmak için belli bir sürenin geçmesi ve Türkmenistan'ın bu esnada iç ve dış politikasında bazı çabalarda bulunması gerekiyordu.²⁴

²² Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, s. 94.

²³ Boris O. Şıhmuradov, "Positive Neutrality As The Basis of The Foreign Policy of Turkmenistan", *Perceptions*, C. 2 (2), Haziran-Ağustos 1997; <http://www.mfa.gov.tr/grupa/percept/112/112-2.html>

²⁴ Bkz., Nurmurad Durdiev, "Turkmenistan", K.M. Asaf, Abul Barakat (ed.) *Central Asia: Internal and External Dynamics*, Islamabad, Institute of Regional Studies, 1997, ss. 63-69.

Hiç kuşkusuz Türkmenistan'da 27 Ekim 1991 tarihinde meclis tarafından "Türkmenistan'ın Bağımsızlığı ve Devlet Kuruluşu Hakkında" ki Anayasa'nın kabulü doğal olarak bunun ilk basamağıydı ve bu anayasanın Birinci Bölümü'nde belirtildiği gibi Türkmenistan kendi dış politikasında bağımsızdı; yani dış politikasını kendisi tespit edecek ve kendi topraklarında nükleer, kimyasal, biyolojik vb. kitle imha silahlarını bulundurmuyacaktı. Altı ay sonra ise, Anayasa'nın Altıncı maddesinde "Türkmenistan kendi dış politikasını uluslararası hukuki normlara bağlı olarak belirleyecektir"²⁵ denecekti.

Diğer taraftan, sosyal istikrarsızlığı, güvensizliği ortadan kaldırmak ve toplum için hayati önemi olan siyasi yapıyı pek kısa zamanda belirlemek ve rayına oturtmak için Türkmenbaşı 14 Aralık 1992'de Halk Maslahatı Meclisi'nde "10 Yıl Abadancılık" programını ortaya koymuştur.²⁶ "10 Yıl Abadancılık" programı, 1992-2002 yılları arasında Türkmenistan'ın sosyo-politik, ekonomik ve aynı zamanda toplumun diğer bütün sosyal alanlarında reform hareketlerini sırasıyla; geçiş, istikrar ve gelişme aşamaları içerisinde faaliyete geçirmeyi hedeflemiştir.²⁷

Mayıs 1992'de Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye devletlerin başkanlarının toplantısında Türkmenistan bir kısım BDT üye devletleri arasında oluşturulan "Ortak Savunma Antlaşması"na, bu antlaşmayı yakın gelecekte Türkmenistan'ın izlemeyi düşündüğü dış politika anlayışına ters bulduğu için imzalamadı.²⁸

Türkmenbaşı ilk defa Türkmenistan dış politikasının tarafsızlık prensiplerine dayanacağını 10 Temmuz 1992'de, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü'nün Finlandiya'nın başkenti Helsinki'deki toplantısında gündeme getirmiştir.²⁹ AĞİT üyelerinin liderleri Türkmenbaşı'nın bu fikrine destek vermişlerdir.³⁰ Endonezya da Türkmenistan'a bu hususta her türlü desteği vereceğini açıklamış,³¹ Türkmenbaşı'nın 18 Mayıs 1995 yılındaki Rusya ziyaretinde de Rusya bir kez daha

²⁵ Süleyman Sırrı Terzioğlu, *Türkmenistan Anayasası ve Türkmenistan Mevzuatından Metinler*, TİKA, 1999, s.5.

²⁶ Daha detaylı bilgi için bkz., Saparmurat Turkmenbashi, *Ten Years of Prosperity*, Aşkabat, 1994.; M. Mamejtumayev, "On Yıl Abadancılık" *Türkmenistan'ın Prezidentinin İktisadi Programı*, Aşkabat, 1999.; Bu konuyla ilgili olarak daha fazla detaylı bilgi için bkz., Murat Ferman, *Türkmenistan İhracat Pazar Araştırması*, İTO Yayınları, İstanbul, 1995.

²⁷ Daha detaylı bilgi için bkz., Recep Garayev, *Saparmurat Türkmenbaşı'nın Siyasatı, Ders Notları*, Aşkabat, Uluslararası Türkmen Türk Üniversitesi Yayınları, 1999.

²⁸ *Neytralniy Türkmenistan*, 5 Aralık 1996.

²⁹ *Türkmenistan Gazetesi*, 13 Eylül 1996.

³⁰ *Vozrajdeniye*, (4), Aşkabat, 1997.

³¹ Bkz., Kakamurat Balliyev, *Türkmenbaşı Endonezya'da*, Aşkabat, 1995.

Türkmenistan'ın tarafsızlık statüsünü desteklediğini ve bu desteğinin devam edeceğini belirtmiştir. 15 Nisan 1995'teki EKO toplantısında da, EKO üyesi devlet başkanları da desteklerini ifade etmişlerdir. Bağlantısızlar Hareketi'nin 20 Ekim 1995'te gerçekleştirdikleri zirvede de Türkmenbaşı 113 üye devletin desteğini almıştır.³²

Bağımsızlığını kazandığı andan itibaren izlediği iç ve dış politika sonucunda Türkmenistan, "Daimi Tarafsız Devlet" statüsünü almaya hak kazanmıştır. Türkmenistan, dört yıl içerisinde tarafsızlığın gerektirdiği bazı şartları yerine getirmiştir. Bu şartlar kısaca aşağıda özetlendiği gibidir:³³

1. Ülkede iç istikrar sağlanmıştır. Türkmenistan'da güvenli bir ortam ve asayiş sağlanmış, dört yıl içerisinde toplumsal bir hoşnutsuzluk ve bunun sonucunda meydana gelen bir eylem görülmemiştir. Bu tarafsızlığa giden yolda, Orta Asya gibi bir coğrafyada Türkmenistan adına büyük bir avantaj sağlamıştır.

2. Güvenli ve gelişmiş bir altyapı oluşturulmuştur. Bu alt yapı gün geçtikçe daha da geliştirilmekte ve Aşkabat dışındaki şehirlerde de çalışmalar başlatılmış bulunmaktadır. Bu konuda Türkmenistan devleti kısıtlı bütçesine rağmen büyük harcamalar içerisine girmiş, Aşkabat'a uluslararası nitelikte modern bir havaalanı inşa edilmiş (Türkmenbaşı Havaalanı), beş yıldızlı oteller, haberleşme ve ulaşım merkezleri oluşturulmuştur. Bütün bunların neticesinde bugün ülke, çeşitli uluslararası toplantılara, zirvelere ev sahipliği yapabilecek bir imkana kavuşmuştur.

3. Bağımsız bir devlet olarak 1992 yılında BM'ye ve AGİT'e üye olmuştur. Üye devlet olduğu tarihten itibaren Türkmenistan, uluslararası hukuka göre hareket etmeye başlamış ve bölgede her türlü güç kullanımını reddeden, diğer devletlerin işlerine karışmayan barışçıl bir siyaset izlemiştir.

4. Uluslararası anlaşmalara imza atmıştır. Türkmenistan devleti gönüllü olarak uluslararası örgütlere üye olmuş, anlaşmalara imza atmış ve bu anlaşmaların gerektirdiği yükümlülükleri üstlenmiştir.

5. Ülkesinde hiçbir yabancı askeri üs bulundurmamıştır. Ülkede hiçbir askeri bloğa ya da ortak bir güce ait silahlı kuvvetler bulunmamaktadır.

³² Kakamırat Ballıyev, Gılıçmırat Kakabayev, "Tarihi Mümküncülüğünün Maksatnaması", *Türkmenistan*, Aşkabat, 1995, ss. 67-72.

³³ Neytralniy *Türkmenistan*, 28 Mart 1996; Daha detaylı bilgi için bkz., Kakamırat Ballıyev, Gılıçmırat Kakabayev, "Türkmenbaşı'nın Beyik Maksadı", *Türkmenistan*, Aşkabat, 1995.

6. Türkmenistan hiçbir askeri bloğa dahil olmamıştır. Hatta, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun bir üyesi olduğu halde, "Ortak Güvenlik Antlaşması" nı imzalamamıştır. Yine ikili bir şekilde hiçbir devletle askeri işbirliğine girmemiştir.

7. Hiçbir ülke ile sınır anlaşmazlığı veya benzer bir sorun yaşamamış ve komşu devletler açısından bir tehdit unsuru olarak kabul edilebilecek bir eylemde bulunmamıştır.

IV. Daimi Tarafsızlık Statüsü'nün Getirdiği Hak Ve Yükümlülükler

12 Aralık 1995 tarihinde, BM'nin kuruluşunun 50. Yıldönümü toplantısında Türkmenistan'ın Daimi Tarafsızlık Statüsü 185 ülkenin oyuyla kabul edilmiş,³⁴ arkasından da Türkmenistan Meclisi 27 Aralık 1995 tarihli kararıyla da:

1."Türkmenistan'ın Daimi Tarafsızlığı Hakkında" Türkmenistan'ın Anayasal Kanunu;

2."Türkmenistan'ın İnsan Hakları Üzerindeki Milletlerarası Yükümlülükleri" hakkındaki Kararname'yi;

3."Daimi Tarafsız Devlet Olarak Devletin Dış Siyasetinin Maksatnamesi" ni kabul etmiştir.³⁵ "Daimi Tarafsızlık" statüsü Türkmenistan açısından bazı hak ve yükümlülükleri de beraberinde getirmiş olup, bu hak ve yükümlülükler "Daimi Tarafsızlık" hakkında 27 Aralık 1995 yılında kabul edilen anayasal kanunda yer almış ve "Türkmenistan Anayasal Düzenin Temelleri" başlığını taşıyan Birinci Bölümün Birinci Maddesine Dördüncü Fıkra olarak ilave edilmiştir.³⁶

.....
"Daimi Tarafsızlık" statüsü
Türkmenistan açısından
bazı hak ve
yükümlülükleri de
beraberinde getirmiş
olup, bu hak ve
yükümlülükler "Daimi
Tarafsızlık" hakkında
27 Aralık 1995 yılında
 kabul edilen anayasal
düzenlemede yer almış ve
"Türkmenistan Anayasal
Düzeninin Temelleri"
başlığını taşıyan Birinci
Bölümün Birinci
Maddesine Dördüncü
Fıkra olarak ilave
edilmiştir.

³⁴ Muhammed H. Abalakov (der.), Turkmenistan: Today and Tomorrow, Aşkabat, 1999, s. 15.

³⁵ *Türkmenistan Gazetesi*, 28 Aralık 1996.

³⁶ 27 Ekim 1991'deki bağımsızlığından sonra "Yüksek Şura" tarafından 8 Mayıs 1992 tarihinde Türkmenistan'ın ilk Anayasa'nın Birinci Bölümü'nün Birinci Maddesi'nde ülkenin dış politikasıyla ilgili olarak sadece, "Türkmenistan, kendi toprakları üzerinde tam egemenlik hakkına sahiptir. İç ve dış siyasetinde özgürdür...." denmekteydi.

Buna göre Türkmenistan, kanunun belirlediği esaslara göre daimi tarafsızlık statüsüne sahiptir. Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulu, 12 Aralık 1995 tarihli "Türkmenistan'ın Daimi Tarafsızlığı" isimli kararında:

"1. Türkmenistan'ın ilan ettiği daimi tarafsızlık statüsünü kabul eder ve destekler;

2. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın üye devletlerini, Türkmenistan'ın bu statüsüne saygı göstermeye ve desteklemeye ayrıca bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeye çağırır." Dünya toplumu tarafından kabul edilen Türkmenistan'ın daimi tarafsızlığı, iç ve dış politikanın devamıdır.³⁷

Bu düzenlemeler esas itibarıyla şu anlamlara gelmekteydi:³⁸

1. Türkmenistan, "Daimi Tarafsızlığı"; "İç" ve "Dış" politikasının temel prensibi olarak kabul etmiştir.

2. Bundan sonraki her türlü iç ve dış politika ile ilgili düzenleme ve eylemlerde "Pozitif Tarafsızlık" politikasını göz önünde tutacağına dair hukuki bir teminat vermiştir. Türkmenistan böylece geleceğini ve güvenliğini hem siyasi hem de ekonomik olarak teminat altına almak istemiştir.

Bu hususta Türkmenistan'ın hak ve yükümlülükleri "Türkmenistan'ın Daimi Tarafsızlığı Hakkındaki Anayasal Kanun"da; askeri-siyasi, iktisadi ve beşeri (insani) olmak üzere üç ana grup altında ele alınmaktadır.

A. Siyasi Alandaki Hak ve Yükümlülükleri

1. Türkmenistan, bağımsız bir Devlet olarak vazgeçilmez hakları çerçevesinde daimi tarafsızlığını gönüllü olarak ilan eder. Türkmenistan bu statüsünü destekleyecek ve devamlı bir şekilde hayata geçirecektir.

2. Daimi tarafsızlık, Türkmenistan'ın toplumdaki istikrarın ve barışın güçlendirilmesi, bölge ve bütün dünya devletleri ile dostluk ve karşılıklı çıkar ilişkilerinin gelişmesine yönelik iç ve dış siyasetinin temelidir.

3. Türkmenistan'ın daimi tarafsızlık statüsünü kabul etmesi, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Şartı'nın öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmesine aykırı değildir. Türkmenistan, Birleşmiş Milletler Teşkila-

³⁷ 27 Aralık 1995 tarihli Kanun ile eklenen fıkra, "Türkmenistanın Meclisinin Maglumatları", 1995, No: 4, Madde 53.

³⁸ M.O. Haytowa, "Türkmenistan'ın Anayasasının Esasları", *lim*, 1996, s. 27.

tı'nın amaçlarına ulaşabilmesi için her türlü desteği sağlar.

4. Türkmenistan, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın ve kararlarının üstünlüğünü kabul eder.

5. Türkmenistan, barışsever bir dış politikayı hayata geçirir. Türkmenistan'ın diğer devletlerle ilişkileri; eşitlik, karşılıklı saygı ve iç işlerine karışmama prensiplerine dayanır.

6. Türkmenistan, hiç bir askeri blok ve ittifaka; ağır veya katılanların kolektif sorumluluğunu gerektiren devletlerarası birliklere dahil olmaz.

7. Türkmenistan'ın dış politika faaliyetleri, diğer devletlerin çıkarlarını sınırlandırmaz, onlara zarar vermez ve emniyetlerine tehlike teşkil etmez.

8. Türkmenistan, meşru müdafaa hakkının kullanılması haricinde, savaş veya askeri bir çatışma başlatamaz. Savaşa veya askeri çatışmaya sebep olabilecek herhangi bir siyasi, diplomatik veya diğer devletlerarası icraatlarda bulunmamayı taahhüt eder.

9. Kendisine karşı askeri bir tecavüz durumunda Türkmenistan, başka devletlere ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na yardım için başvurma hakkına sahiptir.

10. Türkmenistan, nükleer, kimyasal, biyolojik silahların ve kitle imha silahlarının diğer türlerini bulunduramaz, üretmez ve yayamaz. Diğer yabancı devletlerin askeri üslerini kendi topraklarında bulunduramaz.

11. Türkmenistan siyasi amaçlarla devletlerin diğer devletler üzerinde zor kullanmalarını haksız bir eylem olarak kabul eder ve ilan ettikleri ablukalara katılmaz.³⁹

Daimi tarafsız devlet meşru müdafaa durumu haricinde bir savaşa katılamaz. Dolayısıyla, daimi tarafsız devlet kendi bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak için kendi silahlı kuvvetlerini oluşturmak hakkına sahiptir. Aynı zamanda daimi tarafsız devletin silahlı kuvvetlerinin savunma için gerekli olan makul silahlanma hacmini (kapa-

.....
Türkmenistan, hiç bir askeri blok ve ittifaka; ağır veya katılanların kolektif sorumluluğunu gerektiren devletlerarası birliklere dahil olamaz.
.....

³⁹ Süleyman S. Terzioğlu, *Türkmenistan Anayasası ve Türkmenistan Mevzuatından Metinler*, ss. 52-53.; *Neytralniy Türkmenistan*, 28 Mart 1996.; *Vozrajdeniye*, (4), 1997.

sitesini) aşmaması gerekir. Bu konuda Türkmenistan kendi savunma doktrini ve milletlerarası yükümlülükleri çerçevesinde kendi bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruyabilecek bir ölçüde silahlı kuvvetlerini oluşturmuştur. Herhangi bir askeri saldırı durumunda da diğer devletlerden askeri yardım isteme hakkını elde etmiştir.

Yukarıda saydığımız durumlar Türkmenistan'ın daimi tarafsızlık konusundaki siyasi yükümlülüklerini tam olarak kapsamamaktadır. Bu yükümlülükler duruma göre değişebilmekte ve arttırılabilmektedir. Özellikle Türkmenistan milletlerarası hukukun herkes tarafından kabul edilmiş kuralları çerçevesinde bütün uluslararası anlaşmalara uymakla ve gereğini yerine getirmekle yükümlüdür. Savaş veya savaş dışı zamanlarda daimi tarafsız olarak Türkmenistan kendi toprakları üzerinden yabancı bir devletin diğer bir yabancı devlete karşı olarak silahlı kuvvetlerini geçirmemekle yükümlüdür. Türkmenistan'ın toprakları terörist grupların oluşumunda veya geliştirilmesinde ve diğer yabancı devletlerin kullanmaları için askeri üs olarak kullanılamaz.

Böylece Türkmenistan, barış zamanındaki yükümlülükleri sadece askeri bloklara ve ittifaklara katılmama ve kendi topraklarında yabancı askeri üsleri bulundurmamakla kalmayıp, aynı zamanda diğer bütün devletlerle barışsever bir dış politika izlemekle yükümlü kılmakta ve herhangi bir askeri çatışmaya yol açabilecek ilişkilerden kaçınmayı gerektirmektedir.

12 Aralık 1995 tarihli Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın Genel Kurulu'nun "Türkmenistan'ın Daimi Tarafsızlığı" hakkındaki kanunu onaylamış olan dünya ülkeleri, Türkmenistan'a karşı herhangi bir güç kullanmamakla ve tehdit etmemekle veya Türkmenistan'daki barışı bozabilecek herhangi bir faaliyette bulunmamakla yükümlüdür. Bunlardan başka, dünya ülkeleri Türkmenistan'ın iç işlerine karışmamakla ve Türkmenistan'a karşı yapılan siyasi karakterli baskıları desteklememekle ve Türkmenistan'ın herhangi bir askeri bloğa girmeye zorlamamakla yükümlüdürler. Aynı zamanda dünya devletleri Türkmenistan topraklarında yabancı askeri kuvvetlerin veya askeri personeli sokmamakla ve bu topraklar üzerinde askeri üslerin oluşturulmasını önlemekle yükümlüdürler.⁴⁰

⁴⁰ Bkz., Turkmen National Institute of Democracy and Human Rights under the President of Turkmenistan, "Declaration on Foreign Policy of Turkmenistan in XXI Century based on Permanent Neutrality, Principles of Peace, Good - Neighbourhood and Democracy", The Magazine of Turkmen National Institute of Democracy and Human Rights under the President of Turkmenistan (1), 2000.; <http://google.com/search?q=cache:cbqeezrWcE:www.sibnet.tm/democracy/1-2000...>

B. İktisadi Alandaki Hak Ve Yükümlülükler

Türkmenistan'ın daimi tarafsızlığı sadece diğer ülkelerle olan siyasi ilişkilerini değil, aynı zamanda iktisadi alanda olan ilişkilerini de düzenlemektedir. Bu husustaki hak ve yükümlülükleri kısaca şu şekildedir:⁴¹

1. Türkmenistan, milletlerarası iktisadi işbirliğini eşitlik, karşılıklı çıkar ve katılan tarafların çıkarlarını gözetme esasına ve bu işbirliğini ülkeler ve bölgelerarası güveni güçlendirmede, barış ve istikrarın sağlanmasında önemli bir vasıta olarak görme esasına göre geliştirmeyi amaçlar.

2. Türkmenistan'ın daimi tarafsızlık statüsünü sürdürebilmesi ekonomik, ticari kültürel ve diğer benzer alanlarda dünya ülkeleri ile ilişkilerde bulunmasını gerektirmekte ve hatta belirli bir ölçüde yükümlü kılmaktadır. Türkmenistan aynı zamanda iktisadi sorunların çözümünde dünya toplumunun gayretlerine destek olur.

3. Her şeyden önce yabancı yatırımların Türkmenistan'a akmasını ve uluslararası bankaların sermayelerinin Türkmenistan ekonomisinde yer almasını sağlamalıdır. Türkmenistan özel teşebbüs faaliyetlerini genişletmek ve yabancı yatırımcıları ülkeye çekerek faaliyetlerini sağlamak amacıyla imkanlar sağlamalı ve gerekli iktisadi-hukuki düzenlemeleri ve mekanizmaları oluşturmalıdır.

5. İletişim-ulaşım ve bankacılık sistemini uluslararası standartlara uygun bir şekilde oluşturmalı ve entegre etmelidir.

6. Türkmenistan, uluslararası hukuka göre diğer devletlerden ekonomik ve teknik yardım isteme hakkına sahiptir.

7. Türkmenistan'ın daimi tarafsızlığını onaylayan ve garanti altına alan devletler, aynı zamanda Türkmenistan'ın iktisadi veya diğer yollarla bağımlı olarak kalmamasını sağlamakla yükümlüdürler.

8. Diğer taraftan Türkmenistan'ın da siyasi olduğu kadar, iktisadi olarak da bağımsızlığını kazanması gerekmektedir. Hatta, belirli bir ölçüde de yükümlüdür.⁴²

⁴¹ Süleyman S. Terzioğlu, *Türkmenistan Anayasası ve Türkmenistan Mevzuatından Metinler*, ss. 53-54.; *Neytralniy Türkmenistan*, 28 Mart 1996.; *Neytralniy Türkmenistan*, 28 Mart 1996.

⁴² *Vozrajdeniye*, (4), 1997.

C. Tarafsızlığın Beşeri (İnsani) Boyutu

Türkmenistan'ın bu husustaki yaklaşımını Türkmenbaşı şu şekilde ortaya koymaktadır:⁴³ "Dünya bir bütündür, onun temelinde insan var-

dır." Diğer taraftan Türkmenbaşı, Temmuz 1992'de Helsinki'de toplanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nda, insan hakları konusunda Türkmenistan'ı eleştiren ve böylece bu ülkeyi de karıştırmak isteyen gruplara verdiği, "Bizim için insan hakları, kaçınılmaz bir şekilde milli çıkarlara bağlıdır." cevabının da halen arkasında durmaktadır.⁴⁴

Tarafsızlığın getirdiği yükümlülöklere gelince;⁴⁵

1. Türkmenistan; mülteci, göçmen ve sürölmüşlerin haklarını koruyan uluslararası hukuk belgelerine katılır. Bu hukuk belgelerinde belirtilen kanunları yerine getirmekle yükümlüdür.

2. Savaş, çatışma, doğal afet, felaket, salgın ve bunların sonuçlarından zarar gören ölkelere yardım eder ve onlara yardımda bulunan devletleri ve dünya toplumunun çabalarını destekler.

3. Aktif bir şekilde global ve bölgesel beşeri kurumlar ile işbirliğinde bulunmakla yükümlüdür. İnsanların ve vatandaşın demokratik/anayasal hak ve özgürlüklerini kabul eder, bunların gerçekleşmesi için siyasi, iktisadi ve diğer şartları sağlar.

5. İnsan hakları konusundaki sorunlara çözüm getirmek amacıyla ikili veya çok taraflı anlaşma ve sözleşmelere gidecektir.

6. İnsan hakları ve özgürlükleri konusundaki uluslararası görüşmelere ve toplantılara sürekli bir şekilde katılacaktır.

7. İnsan hakları konusunda ölkesinde uluslararası hukukun temel prensiplerine dayanarak, dünya standartlarına uygun bir iç hukuk geliştirmesi, düzenlemesi gerekmektedir.

⁴³ *Türkmenistan Gazetesi*, 13 Eylül 1996.; Ayrıca bkz., B. Berdiev, "Neutrality of Turkmenistan: Five Years of the Policy of Trust, Openness and Humanism", *The Magazine of Turkmen National Institute of Democracy and Human Rights under the President of Turkmenistan* (4), 2000.; http://www.sibnet.tm/democracy/4-2000_berdiev_en.html

⁴⁴ Mehmet S. Erol, *Hayalden Gerçeğe Türk Birleşik Devletleri*, s. 153.

⁴⁵ Süleyman S. Terzioğlu, *Türkmenistan Anayasası ve Türkmenistan Mevzuatından Metinler*, ss. 55-56.

Sonuç

Bugüne kadar izlediği siyasetten de bir kez daha anlaşıldığı üzere, Türkmenistan'ın dış politikasının temel taşı "Daimi Tarafsızlık" Statüsüdür. 12 Aralık 1995'te kazandığı bu statü Türkmenistan'ın kurtlar arenası olarak tabir edilecek bir yarış ortamında kendi tercihinin bir ürünü olmuş, gerek Rusya Federasyonu ve gerekse de diğer Orta Asya Cumhuriyetleri'nden gelen bölgesel girişimlere karşı mesafeli tutum sergileyen Türkmenbaşı "Daimi Tarafsızlık" statüsüyle gerek bölgede ve gerekse de ülkede iç istikrarını ve güvenliğini sağlamayı hedeflemiştir. Türkmenistan'ın jeopolitik konumuyla birlikte Batı'nın yeterince ilgisini çekebilecek potansiyelde zengin doğal kaynaklara sahip olması da yine bunda etkin olan sebeplerin başında gelmiştir. Türkmenistan'ın "Daimi Tarafsızlık" statüsüyle elde ettiği kazanımlar şu şekilde kısaca sıralanabilir:

1. "Daimi Tarafsızlık" statüsünün Türkmenistan'a sağladığı kazanımların en başında "güvenlik" ve "istikrar" gelmektedir.
2. Dolayısıyla ciddi manada bir silahlanmaya ihtiyaç duymamaktadır. Kaynaklarını ülkenin kalkınmasına yönlendirmiştir.
3. Yabancı yatırımların önemli ölçüde ülkeye akması sağlanmıştır.
4. İsteddiği zaman Birleşmiş Milletlere üye ülkelerden ekonomik ve teknik yardım isteme hakkına kavuşmuştur.
5. Özellikle bu geçiş sürecinde ülkeye ve topluma bir öz güven kazandırmada önemli bir psikolojik katkı sağlamıştır.
6. Ülkeye bölgede belli bir prestij kazandırmıştır.

Özetle ifade etmek gerekirse, Türkmenistan bugüne kadar gerek global ve gerekse de bölgesel bazdaki ilişkilerinde başarılı bir tarafsızlık siyaseti izleyerek, Orta Asya cumhuriyetleri arasında en güvenli ve istikrarlı bir ülke konumuna gelmiştir. Yalnız, diğer taraftan, "Daimi Tarafsızlık" statüsünün Türkmenistan'a gerek global gerekse de bölgesel dış ilişkilerinde daha fazla siyasi seçenek sunduğu da bir gerçek olmasına rağmen, bunun dış politikasına çok da fazla etkin bir siyasi

.....
**Türkmenistan bugüne
kadar gerek global ve
gerekse de bölgesel
bazdaki ilişkilerinde
başarılı bir tarafsızlık
siyaseti izleyerek, Orta
Asya cumhuriyetleri
arasında en güvenli ve
istikrarlı bir ülke
konumuna gelmiştir.**
.....

güç sağladığı söylenemez.⁴⁶ Fakat, her şeye rağmen, Türkmenistan'ın SSCB'nin dağılması sonrası izlediği bu dış politika ve edindiği statü ile, özellikle "Soğuk Savaş" sonrası global güçlerin ideolojik kaygılardan öte, daha çok enerji kaynakları üzerindeki hakimiyet kavgalarının olduğu bu dönemde oldukça yerinde ve rasyonel bir tercihte bulunduğu iddia edilebilir. Kısacası, Türkmenistan "Soğuk Savaş" sonrası bu dönemde, tarafsızlık stratejisinin en güzel örneğini global düzeyde ve özellikle de Orta Asya gibi istikrarsız bir coğrafyada bölgesel düzeyde başarıyla ortaya koymuş ve uygulamıştır.

⁴⁶ Houman A. Sadri, "Trends in the Foreign Relations of Turkmenistan", Journal of South Asian and middle Eastern Studies, C. 24, (4), Yaz, 2001, s. 11.